

YANGI O'ZBEKISTONDA GENDER MUAMMOLARI

*Tojiyeva Ra'no Doniyor qizi**Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat**O'zbek tili va adabiyoti universiteti**Psixologiya-sotsiologiya kafedrası**Sotsiologiya yo'nalishi 102-guruh talabasi*

Annotatsiya: Yangi O'zbekiston sharoitida gender muammolari mamlakat taraqqiyotining dolzarb masalalaridan biri bo'lib qoldi. O'zbekiston mustaqillik yillaridan boshlab, ayniqsa, so'nggi yillarda gender tenglik masalalariga davlat siyosati darajasida e'tibor kuchaytirilib, ijtimoiy, huquqiy va iqtisodiy sohalarida muhim islohotlar olib borilmoqda. Lekin jamiyat taraqqiyoti va zamonaviy taraqqiyot talablaridan kelib chiqib, hali ham yechimini kutayotgan ehtiyojlar, mavjud tafovutlar va to'siqlar mavjud.

Kalit so'zlar: gender tengligi, ayollar huquqlari, gender stereotiplari, gender zo'ravonlik, ijtimoiy tenglik, ayollar ishtiroki, oiladagi gender rollar, ta'lim va gender, mehnat bozori va gender, zamonaviy O'zbekiston.

Gender tengligi – bu faqat ayollar va erkaklarning huquqlari tengligiga emas, balki ularga teng imkoniyatlar yaratib berilishga ham taalluqlidir. O'zbekiston qadimdan boy tarixiy, madaniy va milliy qadriyatlar bilan o'ziga xoslik kasb etgan yurtdir. Bu qadriyatlar jamiyat hayotida barhayot bo'lib, ayniqsa, oilaviy munosabatlar, mehnat bozoridagi o'rinlar, ta'lim va yetakchilik sohalarida o'z aksini topgan. Bu esa ayrim holatlarda genderni oid qiyinchiliklarning, stereotiplarning paydo bo'lishiga sabab bo'ladi. O'zbek jamiyatida gender rollari to'g'risidagi tasavvurlar ko'pincha an'anaviy qadriyatlar asosida shakllanadi. Bu tasavvurlar zamonaviy taraqqiyot va demokratik islohotlar jarayonida yangilanib borayotgan bo'lsa-da, ayrim ijtimoiy qatlamlarda yangicha yondashuvlarni qabul qilishda muammolar ham mavjud. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida jamiyat va davlat hayotida barcha shaxslarning teng huquqli ekani belgilangan. So'nggi yillarda O'zbekistonda gender tengligini ta'minlash borasida qator davlat dasturlari va qonunlar qabul qilindi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari asosida Gender tengligini ta'minlash strategiyasi, davlat siyosatini amalga oshirish bo'yicha hukumat qarorlari va nizomlar ishlab chiqildi. Bu hujjatlar orqali ayollar va erkaklar uchun teng shart-sharoit yaratish, genderni asoslangan kamsitishlar oldini olish, mansab lavozimlarida ayollar ulushini oshirish, mehnat bozorida teng huquqlar kafolatlanishi ustuvor vazifa qilib belgilandi [1].

Ta'lim tizimida ham gender masalalari doimiy muhokama qilinmoqda. Maktabgacha ta'limdan oliy o'quv yurtigacha bo'lgan jarayonlarda qizlar va o'g'il bolalar uchun bir xil sharoitlar ta'minlanishi, ularga zamonaviy bilim hamda ko'nikmalar berilishi siyosatga aylangan. Natijada qiz bolalar orasida ta'lim olishga bo'lgan qiziqish ortib, yuqori o'quv yurtlariga kirayotgan ayollar soni ham muttasil oshib bormoqda. Biroq, ba'zi sohalarida, ayniqsa, texnika, muhandislik, axborot texnologiyalari, tadbirkorlik va yuqori mansablarda ayollarning ulushi past qolmoqda. Buning sababi sifatida jamiyatdagi an'anaviy stereotiplar, oilaviy majburiyatlar va iqtisodiy cheklovlar ko'rsatiladi. Mehnat bozorida ham gender tafovutlari mavjud. Ayollar asosan sog'liqni saqlash, ta'lim, madaniyat, xizmat ko'rsatish sohalarida ko'proq ishlaydi, yuqori maosh to'lanadigan, rahbarlik lavozimlarida esa erkaklar soni ko'pchilikni tashkil qiladi. Gender tengligini ta'minlash uchun davlat tomonidan ayollarning iqtisodiy faolligini oshirishga e'tibor kuchaytirilmoqda. Xususan, ayollar tadbirkorligi, kasb-hunar o'rganishlariga imkoniyat kengaytirilib, ular uchun imtiyozlar va subsidiyalar joriy qilinmoqda. Bu esa ayollarning mustaqil iqtisodiy faoliyatiga yo'l ochmoqda. Oilaviy munosabatlar sohasida gender masalasi o'ta muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbek oilasida asosan an'anaviy yashash tarzi, urf-odat va qadriyatlar ustuvorlik qiladi. Ayollar ko'p holatlarda bolalar tarbiyasi, uy-ro'zg'or ishlari va oilaning ijtimoiy himoyasi uchun javobgar sifatida ko'riladi. Natijada, ularning ijtimoiy faollikka kirishi, zamonaviy jamiyat hayotining turli sohalarida qatnashishi cheklanishi mumkin. Mamlakatda gender masalalariga oid keng ko'lamli ijtimoiy kampaniyalar, huquqiy targ'ibot ishlari olib borilmoqda. Bu jarayonlarda ijtimoiy institutlar, fuqarolik jamiyati, ommaviy axborot vositalari faol ishtirok etmoqda [2].

Yangi O'zbekistonda gender muammolariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Gender zo'ravonligi, oiladagi kamsitishlar, mehnat va ta'lim jarayonidagi tengsizliklarni bartaraf etish uchun maxsus dasturlar amalga oshirilmoqda. Qonunchilikka kiritilgan o'zgartirishlar, genderga oid masalalar bo'yicha himoya mexanizmlarining joriy etilishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Oiladagi zo'ravonlikka qarshi kurashish, ayollarning huquqiy madaniyatini oshirish, qizlarning bilim olishiga keng imkoniyatlar yaratish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biridir. Hozirgi vaqtda gender tengligiga erishish yo'lida xalqaro tajriba va milliy qadriyatlarning uyg'unligini ta'minlash ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Davlat siyosatida xalqaro tashkilotlarning tavsiyalari, BMTning "Ayollar holati komissiyasi" tomonidan ilgari surilayotgan g'oyalar keng tadbiriq etilmoqda. Shu orqali o'zbek jamiyatida gender tengligi bo'yicha zamonaviy yondashuvlarni shakllantirish, gender stereotiplarni kamaytirish va ijtimoiy ongni rivojlantirish imkoniyati paydo bo'ldi. Gender muammolari ortida ko'p jihatdan ijtimoiy ong, qadriyatlar, urf-odat hamda ma'naviyat ham yotadi. Ularni bartaraf etish uchun keng ko'lamli ma'rifiy va axborot ishlari,

yoshlarni zamonaviy ta'lim va tarbiyada yetishtirish, jamiyatda teng huquqli va imkoniyatli muhit yaratish dolzarb vazifadir. Mamlakatimizda gender tengligini targ'ib qilish borasida maktablar, oliy o'quv yurtlari, madaniyat muassasalari ham o'z faolligini namoyon etmoqda. Har yili sentabr oyida o'tkaziladigan "Ayollar haftaligi" doirasida turli uchrashuvlar, ma'ruzalar, trening va seminarlar tashkil etilmoqda. Bu esa nafaqat huquqiy madaniyat, balki jamiyatda gender tengligi haqida yangicha qarashlar shakllanishiga xizmat qilmoqda. Yiliga minglab ayollar va qizlar o'z huquqlari, imkoniyatlari, kasbiy faoliyat yo'nalishlari bilan yaqindan tanishmoqda. Maktab va oliy o'quv yurtlarida tashkil etilayotgan "Yetakchi ayollar klubi"larida yoshlarning liderlik salohiyati, maqsad sari intiluvchanligi, jamiyatdagi muammolarga befarq emasligi kuchaymoqda. Kasb-hunar markazlari, ish o'rinlari tashkil etuvchi loyihalarda ayollarning ishtiroki yildan-yilga ko'paymoqda. Bu jarayon ayollar va erkaklarning teng huquqli, zamonaviy va taraqqiyparvar jamiyat qurishidagi rolini kuchaytiradi [3].

Gender masalalari bo'yicha islohotlarni chuqurlashtirish, jamiyat ongida tenglik va hurmat muhitini mustahkamlash uchun o'qituvchilar, jurnalistlar, faollar, tahlilchilar, siyosatchilar va butun aholi ongida yetarli darajada madaniyat va bilim bo'lishi zarur. Davlat organlarining maqsadli dasturlari natijasida qator hududlarda ayollar faoliyati va yetakchilik salohiyati namoyon bo'layotganini ko'rish mumkin. Sud-huquq tizimi, davlat boshqaruvi, sog'liqni saqlash, ta'lim, ishlab chiqarish sohalarida ayollar ulushining ortib borayotgani kuzatilmoqda. Bu esa davlat taraqqiyotining muhim omili bo'lib xizmat qilmoqda. Ayni paytda gender tengligini ta'minlash yo'lida hali ham mavjud bo'lgan muammolar – kamsitish, stereotiplar, imkoniyatlar yetishmasligi, normativ-huquqiy baza to'liq ishlamayotgan hollari singari muammolar ustida jiddiy ishlash zarur. Dasturlarda belgilangan vazifalarning hayotda to'liq ifodasini topishi uchun har bir jamiyat a'zosi mas'ul ekanini unutmaslik lozim. Gender muammolari faqat ayollarga emas, balki jamiyatning barcha qatlamiga, oilalarga, yoshlar tarbiyasiga, iqtisodiy taraqqiyotga ham tegishlidir. Shuning uchun bu masalaga har tomonlama va kompleks yondashuv zarur. Gender tengligini ta'minlash natijasida jamiyat taraqqiyoti tezlashadi, iqtisodiyotda resurslar samarali bo'lib, ijtimoiy munosabatlar sifati oshadi. Bunday sharoitda har bir odam, xoh ayol, xoh erkak bo'lsin, o'z salohiyatini namoyon eta oladi, ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy hayotda faol qatnashadi [4].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, Yangi O'zbekistonda gender tengligini ta'minlash borasida so'nggi yillarda muhim o'zgarishlar ro'y bermoqda. Jamiyatda tenglik va imkoniyatlar kengaymoqda, ayollarning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy hayotdagi ishtiroki rag'batlantirilyapti. Biroq, yutuqlarga qaramay, hali ham genderli muammolar qolmoqda. Ularni bartaraf etishda davlat, fuqarolik jamiyati va har bir fuqaroning o'z

oʻrni bor. Faqat doimiy hamkorlik, zamonaviy fikrlash, ijtimoiy ong va madaniyat taraqqiyotigina jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiladi. Yangi Oʻzbekiston rivoji uchun gender tengligi asosiy ustuvorliklardan biri boʻlib qolishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayeva, M. S. (2019). “Oʻzbekistonda gender siyosatining rivojlanish bosqichlari.” *Ijtimoiy Falsafa*, 2(4), 87-93.
2. Akromova, N. O. (2021). “Gender tengligi: muammolar va ularni bartaraf etish yoʻllari.” *Ijtimoiy Fanlar*, 6(2), 75-81.
3. Asqarova, M. Sh. (2018). “Oʻzbek jamiyatida gender tenglik va yangilanishlar.” *Zamonaviy Jamiyat*, 4(1), 102-110.
4. Bobonazarova, M. A. (2020). “Gender yondashuvlari va ijtimoiy taraqqiyot.” *Baraka Ilmi*, 3(3), 33-39.
5. Gʻulomova, S. N. (2022). “Oʻzbekistonda ayollarning iqtisodiy faolligi va gender muammolar.” *Iqtisodiyot va Hayot*, 5(1), 29-36.
6. Joʻraeva, Z. T. (2019). “Oʻzbekistonda gender muammolari va ularni hal etish istiqbollari.” *Ijtimoiy Fanlar*, 7(2), 90-96.
7. Jumaniyozova, F. A. (2022). “Yangi Oʻzbekistonda gender tengligi va taraqqiyot.” *Oʻzbekiston ijtimoiy-siyosiy fanlar jurnali*, 1(3), 120-127.
8. Karimova, R. S. (2018). “Gender tenglikning asoslari va ularning taʼlim tizimidagi oʻzgarishi.” *Pedagogika*, 5(2), 60-68.
9. Muminova, D. A. (2021). “Genderga oid stereotiplar va ularni bartaraf etish muammolari.” *Yosh Olimlar*, 3(4), 54-59.